

En trussel mot samisk kultur og urfolks rettigheter i Norge

Forskere rapporterte om manglende funn av negative konsekvenser fra vindkraftverk på både rein og reindriften generelt. Sannheten viser seg å være en helt annen, og resultatet er at reindriften som helhet nå står i fare for å forsvinne helt.

Av: Inge Danielsen, reineier og distriktsleder i Gåebrien sijte.

Oppsummering

Reindriften er en urfolksnæring. I Norge er den det viktigste materielle grunnlaget for samisk språk og kultur, og ca. 4000 personer er tilknyttet den samiske reindriften i Norge. Pr. i dag er det ca. 250 000 rein i vårflokk. Nyttbart areal for den samiske reindriften utgjør i underkant av 30% av landets bruttoareal.

Nyttbart område blir stadig mindre som følge av forskjellige inngrep og annen forstyrrelse. Den samiske reindriften er en nomadisk driftsform som er helt avhengig av forutsigbare og gode beitearealer. Nedbygging av reindriften beitearealer er den største trusselen mot reindriften bærekraft og eksistens, og per i dag ligger ca. 90% av beitearealene innenfor 5 km fra infrastruktur. Det gjør at tålegrensen for driftsforstyrrelser er overskredet i store områder.

Reindriften erfaring er at det tas lite hensyn til næringens behov i arealforvaltningen. Det til tross for at man har et vern både gjennom folkerettslige regler, og nasjonal lovgivning. Mangel på hensyntagende gjelder også i de vindkraftutbygginger som er gitt konsesjon i det samiske reinbeiteområdet. Noe av dette skyldes antagelig at konsesjonsmyndigheten ensidig har basert sine vurderinger av effekter gitt av kunnskapsmiljøer som ikke hadde funnet negative effekter i sine studier av vindkraftverks virkninger på rein og reindrift.

De negative effektene i anleggs- og driftsfase som registreres av reineierne er imidlertid skremmende. I flere reinbeitedistrikter er det bortimot 100% unnvikelse av beitearealer som ligger opptil 10-13 km fra vindkraftverkene. I andre er unnvikelsen noe mindre. Dette er også registrert av et samlet forskningsmiljø. Inkludert det miljøet som tidligere ikke har funnet større negative effekter i sin forskning.

Med bakgrunn i de erfaringer som både reindriften og øvrige kunnskapsmiljøer med reindriften kompetanse har høstet vedrørende vindkraftverks virkninger på reindriften, må det sies et klart nei til nye konsesjonssøknader i områder som kommer i berøring med reindriften. Gitte konsesjoner må også trekkes tilbake da de er gitt på feil kunnskapsgrunnlag. Om ikke dette skjer, vil reindriften som urfolksnæring, kultur og språkbærer forsvinne innen kort tid.

Innhold

- 1: En spesifikk samisk næring – og urfolksnæring (s. 3)**
- 2: Noen nøkkeltall (s. 3)**
- 3: Sikring av beitearealene som premiss for framtidig reindrift (s. 3)**
- 4: Lokal og regional betydning: Mer enn bare kjøtt (s. 4)**
- 5: Utfordringer/problemer med vindkraft og andre inngrep/tiltak (s. 4)**
 - 5.1: Langsiktig og bærekraftig vurdering bør være en selvfølge (s. 5)**
 - 5.2: Påvirkning av beitebruk og beitemønster (s. 5)**
 - 5.3: Grønnvasking av kulturødeleggelse (s. 6)**
 - 5.4: Når oservasjonsgrunnet blir neglisjert (s. 6)**
- 6: Vedlegg 1 (s. 7)**

1: En spesifikk samisk næring – og urfolksnæring

Reindriften er en spesifikk samisk næring og urfolksnæring som danner det viktigste materielle grunnlaget for samisk kultur og samfunnsliv. Reindriftretten er en kollektiv samisk rett som hviler på et selvstendig rettsgrunnlag, og som er tuftet på lang tids bruk og sedvane.

Reindriften foregår i hovedsak i det samiske reindriftsområdet. Området strekker seg fra Finnmark i nord og til Engerdal i sør. Det drives også samisk reindrift i Trollheimen. Disse områdene er definert som det samiske reinbeiteområdet i h.h.t. reindriftsloven § 4 første ledd og er områder hvor det fra gammelt av har vært drevet reindrift. I tillegg til den samiske reindriften, foregår det reindrift i fjellområdene i Sør-Norge. Disse er organisert som reinlag.

2: Noen nøkkeltall

Det samiske reindriftsområdet er inndelt i 82 reinbeitedistrikter som utgjør den administrative enheten for siidaene. En siida er en familiegruppe eller et arbeidsfellesskap som samarbeider om de ulike oppgavene som inngår i reindriften. En siida består av en eller flere siidaandeler, hvor hver siidaandel har en ansvarlig leder. Pr. i dag er det 542 siidaandeler på landsbasis, hvorav ca. 4000 personer er tilknyttet den samiske reindriften.

Siidaens sammensetning kan variere, avhengig av flere forhold, som beitesituasjon og årstid. Per i dag er det i underkant av 100 sommersiidaer og 150 vintersiidaer i det samiske reinbeiteområdet. En sommersiida utøver reindrift i fellesskap i hovedsak på sommer- og høstbeiteområdene, mens en vintersiida utøver reindrift i fellesskap i hovedsak på vinter- og vårbeiteområdene.

Per i dag er det ca. 250.000 tamrein i vårflokk på landsbasis. Den samiske reindriften drives på omlag 40 % av landets bruttoarealer. Med fratrekk av vann, impediment, dyrket mark og bebygde områder blir nettoarealet i underkant av 30%¹, og er en prosentandel som blir stadig mindre som følge av inngrep. Dette er områder som gjerne blir betegnet som «villmark» eller «urørt natur».

Reindriften er basert på en god og fornuftig ressursutnyttelse i marginale fjell- og utmarksområder.

3: Sikring av beitearealene som premis for framtidig reindrift

Den samiske reindriften er en nomadisk driftsform som er avhengig av stabile og forutsigbare beitearealer som tilfredsstillende de naturgitte forutsetningene for årstidsbeitene². De ulike årstidsbeitene må gi rom for fleksibilitet og muligheter for forflytninger ved raske endringer i vær og beiteforhold. Reindriften flyttleier utgjør således livsnerven innenfor ethvert reinbeitedistrikt, og er vernet mot inngrep i hht. reindriftsloven § 22.

Reindriften er en arealavhengig næring, hvor inngrep og uro innenfor reinbeiteområdene har innskrenket beitearealene betydelig de siste tiårene. FNs miljøprogram/United Nations Environment Programme (UNEP)³ har i sine beregninger slått fast at reindriften står i fare for å forsvinne i løpet av 50 år dersom den utbyggingshastigheten vi ser i dag fortsetter⁴.

¹ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) Om lov om reindrift, punkt 4.1.

² Reindriftsåret er inndelt i 8 årstidsbeiter. Disse er vinter, vårvinter, vår, vårsommer, sommer, høstsommer, høst og høstvinter. Se mer om dette: Ravna, Øyvind, *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder – En undersøkelse med henblikk på bruk av jordskifteavgivningens virkemidler* (2008), s. punkt 2.3.2.

³ <http://www.unep.org/about/> (Sist besøkt 5. november 2015).

⁴ UNEP (2001), GLOBIO (Global methodology for mapping human impacts on the biosphere, UNDEP/DEWA/TR.01-3.

Dette scenariet underbygges også av nyere forskning. Öje Danell beskriver dette på følgende måte:

«Utveckling i det omgivande samhället minskar rennäringens rörelseutrymme i en accelererad takt och därmed också dess kapacitet att hantera nya situationer. I de komplicerade ekologiska, ekonomiska, sociala och institutionella sammanhang, där renskötseln verkar, är riskerna stora för oväntade sönderfall och sammanbrott på olika nivåer.»⁵

Dette er en utvikling som bør bekymre flere enn reindriftutøverne. For å lykkes med å sikre reindriften som en sentral del av det materielle grunnlaget for samisk kultur, er felles virkelighetsforståelse og samhandling mellom de ulike aktørene en avgjørende forutsetning. Dette krever et høyt kunnskapsnivå hos politikere, myndigheter og tiltakshavere.

4: Lokal og regional betydning: Mer enn bare kjøtt

Reindriften produserer kjøtt og biprodukter for i underkant av 150.000.000 kr, men næringens verdiskapning handler ikke bare om kjøttproduksjon. Det handler også om hvilke ringvirkninger den gir i et samfunnsøkonomisk perspektiv.

I hht. Noruts rapport om verdiskapning i reindriften (2009:6) framgår det at en meget høy andel av reindriften totale innkjøp skjer regionalt i eget fylke. Videre framgår det også at mesteparten av vederlag for arbeid og egenkapital går til forbruk rettet mot lokale og regionale bedrifter, eksempelvis varehandel, reparasjoner av kjøretøy m.v. Dette gir en konsumeffekt som også genererer annen sysselsetting i fylker hvor det drives reindrift.

De samme funnene er gjort i en undersøkelse gjennomført av Rein Data på oppdrag fra Innovasjon Norge (rapport av 15.05.2015). Her blir det også vist til at reindriften både bidrar til nye arbeidsplasser og opprettholder bosetting. Reindriften bidrar ikke bare til et næringsmessig mangfold, men har også en stor samfunnsøkonomisk betydning for de lokalsamfunnene hvor reindriften drives i.

De samfunnsøkonomiske effektene av en næringsvirksomhet blir tydeligere dess lengre virksomheten har eksistert. Reindriften er en av ytterst få næringsvirksomheter som kan vise til en kulturell og økonomisk verdiskapning som strekker seg flere 100 år tilbake i tid. Mens reindriften har bestått med sin verdiskapning, har industrivirksomheter kommet og gått, med irreversible naturødeleggelser som konsekvens.

Reindriften kulturaspekt utgjør dermed et ytterligere lodd på den samfunnsøkonomiske vektskålen.

5: Utfordringer/problemer med vindkraft og andre inngrep/ tiltak

Nedbygging av reindriften beitearealer er den største trusselen mot reindriften totale bærekraft. Økte inngrep er blant annet en konsekvens av samfunnsutviklingen, hvor reindriften suksessivt har tapt (og fortsatt taper) store beitearealer som følge av direkte- og indirekte inngrep.

⁵ Danell, Öje, *Renskötselns robusthet- behov av ett nytt synsätt för att tydliggöra rennäringens förutsättningar och hållbarhet i dess socio-ekologiska sammanhang*, Rangifer Report No. 10 (2005), s.39. Danell er professor (emeritus) i reindrift, Sveriges landbruksuniversitet i Uppsala.

Pr. i dag ligger ca. 89 prosent av de samiske reinbeiteområdene innenfor 5 kilometer fra fysiske inngrep som bygninger og infrastruktur.⁶ Denne situasjonen har ført til at tålegrensen for driftsforstyrrelser er overskredet i mange reinbeitedistrikter.

Når Regjeringen i sin stortingsmelding om reindrift⁷ har lagt til grunn at de vil prioritere den *økologiske bærekraften*, skaper dette en klar forventning om at det vil bli stilt langt strengere krav til inngrep som berører reindriftens beiteområder. Hittil synes vern av beitearealer ikke å være en prioritert politikk, til tross for at det i samme stortingsmelding fremheves et mål om å øke produksjonen og lønnsomheten i reindriften.

Målet om økt produksjon vil vanskelig la seg realisere samtidig med nedbygging av reindriften arealer.

5.1: Langsiktig og bærekraftig vurdering bør være en selvfølge

Inngrep må vurderes i h.h.t. direkte, indirekte og kumulative effekter, og er en vurderingsmetode som blant annet er brukt av forskere og av FNs miljøprogram (UNEP 2001). Det er i hht. flere lover etablert verktøy som legger til rette for å følge opp nasjonale mål om å ivareta det materielle grunnlaget for den samiske reindriften.

Reinbeitedistriktene erfaring er at disse i liten grad blir fulgt opp av beslutningsorganene, og at etatene i arealforvaltningen mangler kunnskaper og kompetanse om reindrift. Dette bidrar til at reindriftsinteressene i liten grad blir tatt hensyn til, til tross for at reinbeitedistrikter har utarbeidet distriktsplaner som er ment å være et retningsgivende verktøy for arealforvaltningen.

5.2: Påvirkning av beitebruk og beitemønstre

I en rapport utarbeidet av NINA⁸, har man gjennomgått en rekke studier i forhold til hvordan vindkraftutbygging kan påvirke rein. Her pekes det på behovet for studier som tar hensyn til den samlede effekten av vindkraftanlegg, og som ser på betydningen av den samlede belastningen innen reinbeiteområdet. Slike undersøkelser bør være langsiktige (over flere år) for å gi en forståelse av hvordan variasjonen mellom år påvirker reinens beitebruk.

Nyere forskning dokumenterer at effekten av utbygginger påvirker reinens beitemønstre ved at de unnviker områder i nærhet av infrastruktur og hvor det er aktivitet fra rovvilt og mennesker. Dette er grundig dokumentert i de fleste forskningsstudier,⁹ og er i tråd med reineierne egne erfaringer om inngrep.

Det er gjort undersøkelser med GPS-merking av rein både i Sverige og Norge for å se hvordan vindkraftverk påvirker beitemønstret, og resultatene er entydige. Reinen unnviker områder med vindkraftverk med en radius på opptil 10-13 kilometer, og i kalvingsperioden trekker simlene til områder hvor turbinene ikke er synlige. Det er også dokumentert at vindkraftverk endrer trekk-mønstrene til reinen.

⁶ <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/utbygging-far-konsekvenser-for-reinbeiteomrader>

⁷ St.t.mld. nr. 32 (2016-2017) om reindrift *Lang tradisjon – unike muligheter*

⁸ <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2446889>

⁹ Her kan det vises til lokale studier ved: Flydal et. al (2004) og (2009), Baskin og Hjältén (2001), Nieminen (2013), Bergmo (2011), Colman et.al. (2012) og (2013) Coleman et.al 2020. Regionale studier: Skarin et al. (2008), Helle et al. (2008), Vistnes og Nellemann (2001), Skarin et al. (2004) og (2010), Skarin (2007), Lundqvist (2007), Kumpula et al. (2007), Anttonen et al. (2007), Skarin et al. (2013) Nellemann (2017:2)

For reindriften innebærer ikke dette bare fysisk tap av beiteland, reduserte vektorer og dårligere reproduksjon, men det skaper også stress og merarbeid for reineierne, samtidig som konfliktnivå med andres interesser øker.

5.3: Grønnvasking av kulturødeleggelse

Ettersom vindkraftutbygginger med infrastruktur og deponier innebærer rasing av inngrepsfri natur, har reindriften en klar oppfatning om at denne formen for utbygginger ikke har noe med «grønn energi» å gjøre. Det er derimot en stor trussel for det materielle grunnlaget for samisk kultur. Erfaringer i de reinbeitedistriktene som har blitt berørt av vindkraftutbygginger er også udelt negative.

Noen av erfaringene er beskrevet i rapporten om utbyggingen av vindkraft i Fovsen-Njaarke. Beskrivelsen er basert på intervjuer med reineiere i distrikter som har erfaringer med vindkraftutbygginger og drift av disse. I tiden som har gått siden denne rapporten ble publisert har erfaringsgrunnlaget blitt ennå bredere. Det viser seg at de negative effektene av vindkraftverkene er svært dramatisk for reinbeitedistriktene og driftsgruppene.

Et skremmende eksempel på dette er Nordgruppen i Fovsen Njaarke hvor etablering og drift av Bessakerfjellet- og Roan vindkraftverk har ført til store endring i trekk- og beitemønster ved at reinen skyr industriområdet og områder som ligger opptil 10-13 km. fra vindkraftverkene.

I tillegg til at det har stor negativ betydning for reinen og ikke kunne få benytte de årstidsbeitene som den foretrekker, har endret trekk- og beitemønster også stor negativ effekt for reindriftsutøverne ved at det fører til merarbeid og økte kostnader. Det har også blitt mer utfordrende å få utført nødvendige arbeidsoperasjoner som merking av kalver og slakt til mest gunstig periode. Noe som fører til tapte slakteinntekter og redusert tilskudd over reindriftsavtalen, da overføringene er basert på levert kvantum.

5.4: Når observasjonsgrunnlaget blir neglisjert

Disse effektene som reindriftsutøverne beskriver stemmer også overens med funn som forskergruppen som har utredet reindriftsinteressene vedrørende Bessakerfjellet og Roan har observert. I motsetning til reindriftsutøverne mener forskerne derimot at det ikke er mulig å legge skylden på unnvikelsen til etablering og drift av vindkraftverkene alene, men at det kan skyldes naturlig variasjon. Det poengteres også at den massive unnvikelsen står i motsetning til funn i deres tidligere undersøkelser av vindkraftverks effekt på reinens områdebruk.

Det virker imidlertid som at denne forskergruppen – som nærmest har hatt monopol på studier vedrørende rein og vindkraft – etterhvert åpner for at etablering og drift av vindkraftverk har stor negativ effekt på reindriften.

Et eksempel på det kommer frem i sluttrapport «*Rákkončearru vindparks effekter på reinens arealbruk og den lokale reindriften*». Her har forskerne gjort funn i studiet som samsvarer med reineiernes observasjoner om at vindkraftverket fører til stor unnvikelse spesielt i kalvings- og parringsperioden. Det er derfor svært beklagelig at disse innrømmelsene ikke har kommet på et langt tidligere tidspunkt, da det er deres kunnskapsgrunnlag som har ligget til grunn i konsesjonsbehandlingen hos konsesjonsmyndigheten. Dette til tross for at både reineiere og andre forskningsinstitusjoner har kritisert deres metodikk og tolkning av funn i deres studier.

Ut fra den kunnskap vi har i dag kan vi derfor konkludere med at vindkraftverk skaper store driftsforstyrrelser og ikke er forenlig med bærekraftig reindrift.

Til tross for dette foregår det ukritisk satsing på vindkraft uten at politikere og arealforvaltningen har fokus på kunnskapsgrunnlag som dokumenterer hvilke konsekvenser disse inngrepene har for reinens bruk av områdene.

I dette kunnskapsgrunnlaget skal også reindriftens erfaringsbaserte- og tradisjonelle kunnskaper inngå og vektlegges, jfr. naturmangfoldloven § 8 annet ledd.

Ifølge SSB er det nødvendig å vurdere endringene i arealsituasjonen i reindrift over tid, og hvor beregning av påvirket areal ved hjelp av geografisk informasjonssystem (GIS) og arealstatistikk vil bidra til å styrke kunnskapsgrunnlaget for arealforvaltning og konsekvensutredninger, og for å se energi- og klimapolitikk og naturforvaltning i sammenheng¹⁰.

6: Vedlegg 1

Vedlagte PDF inneholder en oversikt over lovverk og konvensjoner som regulerer reindriften og utmarksforvaltningen.

¹⁰ <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/utbygging-far-konsekvenser-for-reinbeiteomrader>